

Recenzja z: Magdalena Natuniewicz-Sekuła, Marek Baczewski, Weklice.
Cmentarzysko kultury wielbarskiej na
wschodnim obrzeżu delty Wisły (badania
2005–2018), Monumenta Archaeologica
Barbarica, Series Gemina, 11, Kalina Skóra,
Adam Cieśliński (red.), Warszawa 2023,
462 ss., 74 ryciny, 36 tabel w tekście, 218
tablic na końcu monografii, ruchoma
wkładka (ryc. 4).

Author: Barbara Niezabitowska-Wiśniewska

PL ISSN 0003-8180; e-ISSN: 2719-7034

DOI: <https://doi.org/10.23858/APol69.2024.011>

<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/280891>

Jak cytować:

Niezabitowska-Wiśniewska, B. (2024). Recenzja z: Magdalena Natuniewicz-Sekuła, Marek Baczewski, Weklice. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na wschodnim obrzeżu delty Wisły (badania 2005–2018), Warszawa 2023. Archeologia Polski, 69, 272–277. <https://doi.org/10.23858/APol69.2024.011>

BARBARA NIEZABITOWSKA-WIŚNIEWSKA^a

Recenzja z: Magdalena Natuniewicz-Sekuła, Marek Baczewski. WEKLICE. CMENARZYSKO KULTURY WIELBARSKIEJ NA WSCHODNIM OBRZEŻU DELTY WISŁY (BADANIA 2005–2018), Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina, 11, Kalina Skóra, Adam Cieśliński (red.), Warszawa 2023, 462 ss., 74 ryciny, 36 tabel w tekście, 218 tablic na końcu monografii, ruchoma wkładka (ryc. 4).

Omawiana monografia podzielona została na sześć głównych rozdziałów (oznaczonych numerami I–VI): wstęp, katalog, analizę stratygrafii horyzontalnej cmentarzyska w Weklicach, analizy specjalistyczne, oraz uzupełniające je: bibliografię i tablice. Twórcami pierwszych trzech są główni autorzy książki – Magdalena Natuniewicz-Sekuła (rozdziały I i II.1–2) oraz Marek Baczewski (rozdziały II.3 i III). Wyniki analiz specjalistycznych przygotowane zostały przez liczne grono badaczy: Beatę Cienkosz-Stepańczak, Marię Cybulską, Grzegorza Czopowicza, Pawła Gana, Aleksandrę Lisowską-Gaczorek, Jerzego Maika, Marię Michniewicz, Magdalenę Natuniewicz-Sekułę, Jacka Pawlytę, Jerzego Sikorę, Krzysztofa Szostka i Iwonę Teul. Monografia opublikowana została w ramach Series Gemina, a napisana jest w języku polskim. Jej pełne, anglojęzyczne

wydanie, tożsame z tą wersją, opublikowano w serii głównej Monumenta Archaeologica Barbarica (Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023). Publikacja powstała jako efekt realizacji dwóch kilkuletnich projektów badawczych: „Wekllice, st. 7, gm. Elbląg. Cmentarzysko elit okresu wpływów rzymskich w centrum bursztynowego wybrzeża”¹ oraz „Wekllice. Cmentarzysko germańskich elit w centrum bursztynowego wybrzeża”². Przedstawia wyniki badań archeologicznych na cmentarzysku ludności kultury wielbarskiej w Weklicach, pow. elbląski,

^a Dr hab. Barbara Niezabitowska-Wiśniewska, prof. UMCS, Instytut Archeologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Plac Marii Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin; barbara.niezabitowska-wisniewska@mail.umcs.pl; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7557-4488>.

¹ Projekt zrealizowany w IAE PAN w latach 2014–2016, finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki (umowa nr UMO-2013/11/D/HS3/02473).

² Projekt zrealizowany przez Fundację Monumenta Archaeologica Barbarica w latach 2022–2023, dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji

stan. 7, przeprowadzonych w latach 2005–2018. Jest to już drugi tom prezentujący materiały z tej nekropolii i jednocześnie drugi opublikowany we wspomnianej serii. Poświęcony jest też pamięci Łucji Okulicz-Kozaryn i Jerzego Okulicza-Kozaryna – wieloletniego kierownika badań na tym stanowisku i współautora pierwszej publikacji monograficznej stanowiska (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011). W omawianej książce, oprócz grobów i obiektów niegrobowych, odkrytych i zbadanych we wspomnianym okresie, uwzględnione zostały także znaleziska luźne, zarówno z prac realizowanych po roku 2005, jak i starsze: z lat 1984–1998 i 2003–2004, które nie znalazły się w pierwszej części wydanego drukiem opracowania. Poza prezentacją źródeł archeologicznych, omawiana praca uwzględnia również (o czym wcześniej wspomniano) wyniki wielu analiz specjalistycznych.

Wstęp recenzowanej monografii (rozdział I), napisany przez M. Natuniewicz-Sekułę, zawiera podstawowe informacje na temat położenia stanowiska w Weklicach i historii prowadzonych tam badań, zilustrowane mapą z lokalizacją cmentarzyska (ryc. 1), numerycznym modelem terenu (ryc. 2), planem części przebadanej w latach 1984–2018 (ryc. 4 – ruchoma wkładka) oraz ryciną z zasięgiem prac archeologicznych (ryc. 5). Obszerna historia miejscowości i badań wykopaliskowych opisana została szczegółowo w pierwszym tomie z 2011 r. We wstępie Autorka zamieściła również wcześniej niepublikowane archiwalia – kartę z anonimową fotografią wykonaną wiosną 1934 r., przedstawiającą widok nekropolii oraz kopertę do jej przechowywania (ryc. 3). Pochodzą one z archiwum Carla Engla i obecnie przechowywane są w Katedrze Pra- i Protohistorii Uniwersytetu Georga Augusta w Getyndze. Jest to cenne źródło dokumentujące zainteresowanie tym miejscem jeszcze przed II wojną światową.

Efektom wielu lat badań cmentarzyska w Weklicach – oprócz wymienionych woluminów – są też liczne artykuły w czasopismach i pracach zbiorowych. Choć każdy archeolog specjalizujący się w problematyce okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów doskonale je zna – a przynajmniej powinien – znakomitym posunięciem jest ich pełne zestawienie we wstępnej części recenzowanej pracy (podrozdział I.1). Wykaz ten zawiera 46 pozycji wydanych w latach 1825–2022. Z jednej strony obrazują one historię badań stanowiska, z drugiej stanowią ogromne ułatwienie w poszukiwaniu informacji na temat odkrytych tam materiałów, w tym tekstów poświęconych określonym problemom oraz analizie wybranych typów zabytków.

Zasadniczą część analizowanej pracy stanowi katalog (rozdział II), podzielony na: zagadnienia wprowadzające (podrozdział II.1), katalog grobów i obiektów niegrobowych (podrozdział II.2 autorstwa M. Natuniewicz-Sekuły) oraz zestawienie znalezisk luźnych (podrozdział II.3 M. Baczewskiego). W pierwszej z tych części znajdują się m.in. objaśnienia do konstrukcji katalogu, użytej terminologii i skrótów oraz zestawienie klasyfikacji zastosowanych przy analizie poszczególnych kategorii pozyskanych przedmiotów. Spis jest obszerny i obejmuje 34 publikacje, co już na tym etapie lektury wskazuje na zróżnicowane wyposażenie grobów oraz na doskonałą znajomość przez Autorów obowiązujących podziałów typologicznych.

Właściwy katalog to opis 161 obiektów (oznaczonych numerami 493–640) i ich inwentarzy, w tym: 140 grobów kultury wielbarskiej, 14 związanych z nimi innych relikwów, m.in. palenisk, oraz siedmiu obiektów o odmiennej metryce i przynależności kulturowej. Dowodzi

to z jednej strony niezaprzeczalnej rangi cmentarzyska w Weklicach jako jednego z najważniejszych tego typu stanowisk w środkowoeuropejskim *Barbaricum*, z drugiej zaś wysokich kompetencji badaczki. Pozyskane materiały mówią same za siebie i każdy archeolog życzyłby sobie tak wielu interesujących odkryć³. Prezentowane tu informacje są uporządkowane i kompletne, uwzględniają też technikę wykonania przedmiotów (co stosunkowo rzadko pojawia się w tego typu opracowaniach) oraz bezbłędne określenia typologiczne. Niezmiernie przydatna jest podstawowa („hasłowa”) charakterystyka każdego z grobów oraz obiektów, np. „(grób) inhumacyjny, naruszony” lub też „inhumacyjny, podwójny, otwarty”, co pozwala łatwo odnaleźć określony typ grobu. Zamieszczono tu również wszystkie dostępne dane, pozyskane w wyniku rozmaitych analiz. To czyni z omawianej książki wzorcowy przykład tego typu opracowań. Opis każdego grobu kończy określenie datowania. Konsekwentnie zastosowano tutaj system użyty w pierwszej części monografii (z 2011 r.), z późniejszymi modyfikacjami, tj. z podziałem na fazy (I–VI), a w ich obrębie – na stadia. Czytelnik nie musi jednak sięgać do wcześniejszych publikacji (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011; Natuniewicz-Sekuła 2020), aby zrozumieć zastosowane zapisy. Chronologię wszystkich obiektów z omawianej nekropolii ujęto bowiem i objaśniono w tabeli 1 w rozdziale III (s. 112–113).

Uzupełnieniem katalogu jest wspomniane zestawienie 605 (!) zabytków luźnych. Podzielono je według ogólnie przyjętych zasad – pod względem funkcjonalnym na: elementy stroju i ozdoby (m.in. zapinki, bransolety, sprzączki i inne elementy pasów, wisiorki, paciorki), ostrogi, przedmioty codziennego użytku (m.in. grzebień, igły, przęśliki, fragmenty naczyń szklanych i metalowych) oraz tzw. inne (przedmioty drobne lub nieokreślone). Natomiast dalej, w poszczególnych kategoriach, zwłaszcza tych najliczniejszych, zaprezentowano je wedle kolejności w obowiązujących klasyfikacjach. Wśród zarejestrowanych zabytków – co nie dziwi na tym stanowisku – dominują zapinki lub ich fragmenty (łącznie 186 sztuk). Ich opis jest krótszy niż w inwentarzach grobowych, lecz wyczerpujący.

Następny rozdział poświęcono analizie stratygrafii horyzontalnej cmentarzyska, opracowanej na podstawie rezultatów otrzymanych przy zastosowaniu narzędzi geoprzestrzennych, uwzględniających – oprócz wszystkich precyzyjnie datowanych grobów odkrytych w latach 1984–2018 – także zabytki o luźnym charakterze. To też modelowe opracowanie. Ta wszechstronna analiza pozwala na wskazanie pochówków założycieli nekropolii, na dokładne prześledzenie jego rozwoju oraz określenie stref użytkowanych w każdej z wyróżnionych faz. Wyniki zostały też znakomicie zobrazowane na rycinach (nr 6–26).

Dopełnieniem omawianej treści jest przywoływana powyżej tabela 1 z podziałem na groby inhumacyjne, ciałałpalno-inhumacyjne, ciałałpalne popielnicowe, ciałałpalne jamowe, paleniska obrzędowe i inne (pozostałe) obiekty. Na szczególną uwagę zasługuje przybliżone datowanie absolutne grobów i obiektów przyporządkowanych do poszczególnych faz funkcjonowania cmentarzyska.

Bardzo ważną część recenzowanej monografii stanowi prezentacja wyników analiz specjalistycznych, w tym: antropologicznej materiału kostnego (podrozdział IV.I – autorstwa I. Teul⁴); badań izotopowych pozwalających na rekonstrukcję pochodzenia i strategii

³ Szczegółowe omówienie obiektów ujętych w katalogu pomijam, ze względu na ich ogromne zróżnicowanie i wyjątkowość poszczególnych grobów. Zwracam zaś uwagę na wybrane zagadnienia.

⁴ W nawiasach podano nazwiska autorów poszczególnych analiz specjalistycznych.

odżywiania pochowanej ludności (podrozdział IV.2 – R. Cienkosz-Stepańczak, A. Lisowska-Gaczorek, J. Pawlyta, K. Szostek); tekstyliów (podrozdział IV.3 – M. Cybulska, J. Maik); botanicznej próbek organicznych (podrozdział IV.4 – M. Michniewicz); datowań radiowęglowych próbek drewna i węgla drzewnych (podrozdział IV.5 – M. Natuniewicz-Sekuła, J. Sikora); składu chemicznego wybranych przedmiotów metalowych (ze stopu miedzi, srebra i złota) oraz zdobionych emalią (podrozdział IV.6 – P. Gan), a także masy ceramicznej, z której zrobiono znalezione naczynia misowate i wazowate (podrozdział IV.7 – G. Czopowicz). Tę część książki kończą *Uwagi na temat naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego z cmentarzyska w Weklicach* (podrozdział IV.8 – G. Czopowicz), do którego jeszcze powrócę. Zakładam, że specjaliści zaangażowani w wykonanie wymienionych badań są gwarantem ich poprawności pod względem metodycznym i kompletności wniosków.

Warto niezmiennie podkreślać ogromną rolę tego typu analiz, zwłaszcza w rekonstrukcji życia codziennego społeczności pradziejowych, ich kondycji biologicznej, a przede wszystkim uwarunkowań środowiskowych osadnictwa. Ich rezultaty są nie do przecenienia, uzupełniając standardowe rozpoznanie warunków bytowych danej ludności, w tym przypadku wielbarskiej, bazujące głównie na opisie i klasyfikacji pozostawionych przez nią przedmiotów i śladów. Warto podkreślić, że pomimo niezbyt dobrego stanu zachowania materiałów organicznych na cmentarzysku w Weklicach, przeprowadzono wiele różnych badań. Niewątpliwie jest to także zasługą M. Natuniewicz-Sekuły, kierowniczkę prac wykopaliskowych i obranej przez nią metodyki, zakładającej pobieranie próbek wszelkich możliwych pozostałości; co powinno być normą na wszystkich stanowiskach archeologicznych⁵.

W monografii uwzględniono i wykorzystano też wyniki datowań radiowęglowych ¹⁴C (AMS) dużej serii próbek drewna i węgla drzewnych z obiektów (łącznie 29), przede wszystkim z grobów. Cieszy to tym bardziej, że metody datowania bezwzględne często były, a niekiedy nadal są ignorowane lub deprecjonowane przez specjalistów z zakresu archeologii okresów wpływów rzymskich i wędrowek ludów, korzystających głównie z datowania bazującego na klasyfikacji zabytków. Tymczasem metody radiowęglowe są bardziej obiektywne⁶. Potem konieczna jest jednak weryfikacja ustaleń, z czym w przypadku Weklic doskonale poradzili sobie M. Natuniewicz-Sekuła i J. Sikora, stosujący także bayesowską analizę datowań.

W odniesieniu do omawianego okresu, wyniki datowań radiowęglowych niekiedy dają znacznie szerszy przedział czasowy (szczególnie przy uwzględnieniu 95,4% prawdopodobieństwa) niż datowanie archeologiczne. Dotyczy to przede wszystkim obiektów zawierających zabytki będące dobrymi wyznacznikami chronologicznymi. Pozwalają tym samym na weryfikację datowania archeologicznego oraz na określenie chronologii obiektów ubogo lub w ogóle niewyposażonych, tak jak np. w przypadku grobu 572 z Weklic⁷. Sądzę, że stale powiększająca się baza datowań radiowęglowych dla stanowisk z okresu wpływów rzymskich

⁵ Należy bowiem zakładać, że jeśli nie teraz, to może w nieodległej przyszłości pojawi się nowa metoda pozwalająca na przeprowadzenie innej analizy.

⁶ Ich mankamentem mogą być błędy spowodowane zbyt małą ilością kolagenu w kościach, o czym każde szanujące się laboratorium informuje na etapie preparowania próbek.

⁷ W Weklicach wydzielono, także na podstawie datowań radiowęglowych, dwa horyzonty poprzedzające funkcjonowanie cmentarzyska kultury wielbarskiej oraz horyzont związany z osadnictwem średniowiecznym.

umożliwi z czasem wypracowanie dokładnych modeli chronologicznych i powiązanie ich z datowaniem archeologicznym.

Próbki z Weklic pochodziły z różnych gatunków drzew, co pozwoliło na wstępną rekonstrukcję środowiska naturalnego w badanym czasie. Zdają sobie przy tym sprawę, że zaprezentowane wnioski, ze względu na niewielką liczbę odpowiednich prób, mogą być niemiarodajne. Odtworzenie warunków przyrodniczych wymagałoby uwzględnienia szerszego kontekstu, w tym rezultatów badań palinologicznych w powiązaniu z datowaniami radiowęglowymi. Przy omawianiu ekspertyzy archeobotanicznej odczuwalny jest brak odniesień do tych ostatnich wyników, niezbędnych do rekonstrukcji zmienności szaty roślinnej.

Od omówionych powyżej części monografii nieco różni się ostatni rozdział, autorstwa G. Czopowicza, *Uwagi na temat naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego z cmentarzyska w Weklicach*. Wyroby te podzielono na dwie grupy: miejscową ceramikę typu *Weklice* i toczone naczynia importowane. Ich opis jest niedostateczny, ograniczony do podstawowych danych. W odniesieniu do pierwszej grupy to nie dziwi, szczególnie wobec dwóch wcześniejszych publikacji M. Natuniewicz-Sekuły poświęconych tym zabytkom (Natuniewicz-Sekuła 2005, 53–80; Natuniewicz-Sekuła 2008, 47–66). Drugą grupę tworzą trzy naczynia. Spośród nich wyróżnia się naczynie wazowate z grobu 579 (462) – z wysoką, cylindryczną szyjką i nisko osadzoną największą wydetością brzuśca, ozdobione kanelurami. Badacz uznał je za formę pośrednią między typem *Speichrow* a *Breslack*. Nie negując powyższej interpretacji, zwracam uwagę, iż Autor rozdziału nie wspomniał, że naczynia o zbliżonej formie i sposobie zdobienia występują także m.in. w kulturze czerniachowskiej (np. Magomedov 2001, s. 55, ryc. 58: 1, 2, 4; Simonović 1983, s. 34–35, ryc. 6B). Powszechnie też opisywane są jako ceramiczne wiadra, co miało związek z uznawaniem ich za naśladownictwa w glinie wiader drewnianych lub metalowych⁸. Z tego samego grobu pochodzi też drugie z naczyń wykonanych na kole – szerokootworowa misa. G. Czopowicz przyjął, że najbliższe morfologicznie wyroby znane są ze stanowisk kultury czerniachowskiej z terenów naddunajskich. Proweniencję trzeciego – naczynia wazowatego z grobu 582, również łączy z obszarami zamieszkiwania ludności kultury czerniachowskiej lub grupy masłomeckiej. Trudno nie zgodzić się z taką hipotezą, niemniej jednak należy zaznaczyć, że zarówno misy, jak i wazy wykonane na kole, i to różnych typów, występują masowo nie tylko w kulturze czerniachowskiej, ale też *Sântana de Mureș*. W stosunku do naczyń drugiej grupy, wobec zróżnicowania i znacznej, ogólnej liczby przeprowadzonych analiz archeometrycznych, zastanawiający jest brak przynajmniej badań składu chemicznego użytej masy ceramicznej. Użyteczna jest natomiast tabela nr 36 prezentująca zróżnicowanie form naczyń ręcznie lepionych⁹ z cmentarzyska w Weklicach, opracowana w odniesieniu do klasyfikacji Ryszarda Wołągiewicza (Wołągiewicz 1993). Zawiera ona dane metryczne poszczególnych grup wyrobów oraz ich datowanie, zgodnie z podziałem chronologicznym stanowiska.

Na szczególną uwagę zasługuje strona ilustracyjna publikacji. Zarówno tablice, jak i ryciny są doskonałej jakości; warto, by taki standard prezentacji materiałów był stosowany także w innych opracowaniach tego typu.

⁸ Co ciekawe, opisywane naczynie wykonane na kole znalezione zostało w jednym z najbardziej okazałych grobów na cmentarzysku w Weklicach, razem z pozostałościami drewnianego wiadra klepkowego (!), którego zdjęcie zdobi także okładkę recenzowanej monografii.

⁹ Z tego powodu umieszczenie tej tabeli na końcu rozdziału omawiającego naczynia wykonane przy użyciu koła garncarskiego jest nieco zaskakujące.

Szkoda, że w książce nie ma szczegółowej analizy wszystkich kategorii odkrytych zabytków, choć powód tego stanu rzeczy jest zrozumiały.

Na zakończenie, nie wiem czego życzyć badaczce stanowiska – Magdalenie Natuniewicz-Sekuła: czy kolejnych sześciuset grobów, czy też szybkiego zakończenia badań terenowych. Niezależnie od tego, co się stanie faktem, z pewnością oczekiwać można kolejnego tomu monografii cmentarzyska ludności kultury wielbarskiej w Weklicach.

Omawiana praca stanowi cenny wkład w badania nad okresem wpływów rzymskich w środkowoeuropejskim *Barbaricum*. Jest też dowodem na zasadność i konieczność publikowania wielu kategorii źródeł – podstawowego narzędzia do budowania schematów typologicznych, chronologicznych, a przede wszystkim do odtwarzania realiów życia społeczności pradziejowych.

Podsumowując, mogę napisać tylko jedno – wspaniała monografia godna wspaniałego stanowiska!

BIBLIOGRAFIA

- Magomedov B. 2001. *Černâhovskaâ kultura. Problema ètnosa*, Monumenta Studia Gothica, 1, Lublin.
- Natuniewicz-Sekuła M. 2005. *Naczynia wykonane przy użyciu koła z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Weklicach koło Elbląga. Przyczynek do badań warsztatu ceramicznego kultury wielbarskiej*, „Archeologia Polski”, 50(1–2), s. 53–80.
- Natuniewicz-Sekuła M. 2008. *Wheel-made vessels from Wielbark culture cemetery at Weklice nearby Elbląg. The contribution to research on pottery workshop of Wielbark Culture*, [w:] A. Błażejowski (red.), *Ceramika warsztatowa w środkowoeuropejskim Barbaricum*, Wrocław, s. 47–66.
- Natuniewicz-Sekuła M. 2020. *Złotnictwo społeczności kultury wielbarskiej ze szczególnym uwzględnieniem wybranych zabytków z cmentarzyska w Weklicach*, Warszawa.
- Natuniewicz-Sekuła M., Baczewski M. 2023. *Weklice. A cemetery of the Wielbark culture on the eastern margin of the Vistula Delta (excavations 2005–2018)*, Monumenta Archaeologica Barbarica, 23, K. Skóra, A. Cieśliński (red.), Warszawa, <https://doi.org/10.23858/Waw/k/006>
- Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn J. 2011. *Weklice. A cemetery of the Wielbark culture on the eastern margin of Vistula Delta (excavations 1984–2004)*, Monumenta Archaeologica Barbarica, 17, A. Bitner-Wróblewska (red.), Warszawa.
- Simonovič E.O. 1983. *Černâhivs'ka keramika Podniprova*, „Arheologija”, 43, s. 26–42.
- Wołągiewicz R. 1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.

*

Nadesłano: 17.05.2024; **zrewidowano:** 10.07.2024; **zaakceptowano:** 19.07.2024.

Tekst opublikowano w otwartym dostępie na licencji CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2024 Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk

Received: 17.05.2024; **revised:** 10.07.2024; **accepted:** 19.07.2024.

Text is published in an open access under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2024 by Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences

